

HET BEHEER IN DE BOSWACHTERIJ SCHOORL

door E.J.G. SWELLENGREBEL

Het beheer van een terrein is afhankelijk van het fysische, en van het menselijke milieu. De invloeden van deze beide milieu's lopen als twee rode draden door de tijd. De beheerder moet aan de hand van deze beide "rode draden" een weg zoeken voor een optimaal beheer van zijn terreinen.

Het fysische milieu

Het fysisch milieu is nagenoeg konstant. Voor zover er veranderingen optreden, vinden die uiterst langzaam plaats. Bepalend voor het fysisch milieu in de Schoorlse duinen is vooral de bodem, die uit kwartszand bestaat, dat zeer arm is aan mineralen en organische stof.

Hierdoor kan dit zand nauwelijks water vasthouden. De begroeiing in dit gebied is dan ook van nature schaars en zeer kwetsbaar.

Geen wonder dat er steeds veel verstuivingen zijn opgetreden. In het centrum van dit terrein ging dit stuiven tot op het nivo van het grondwater; ten oosten daarvan ontstonden

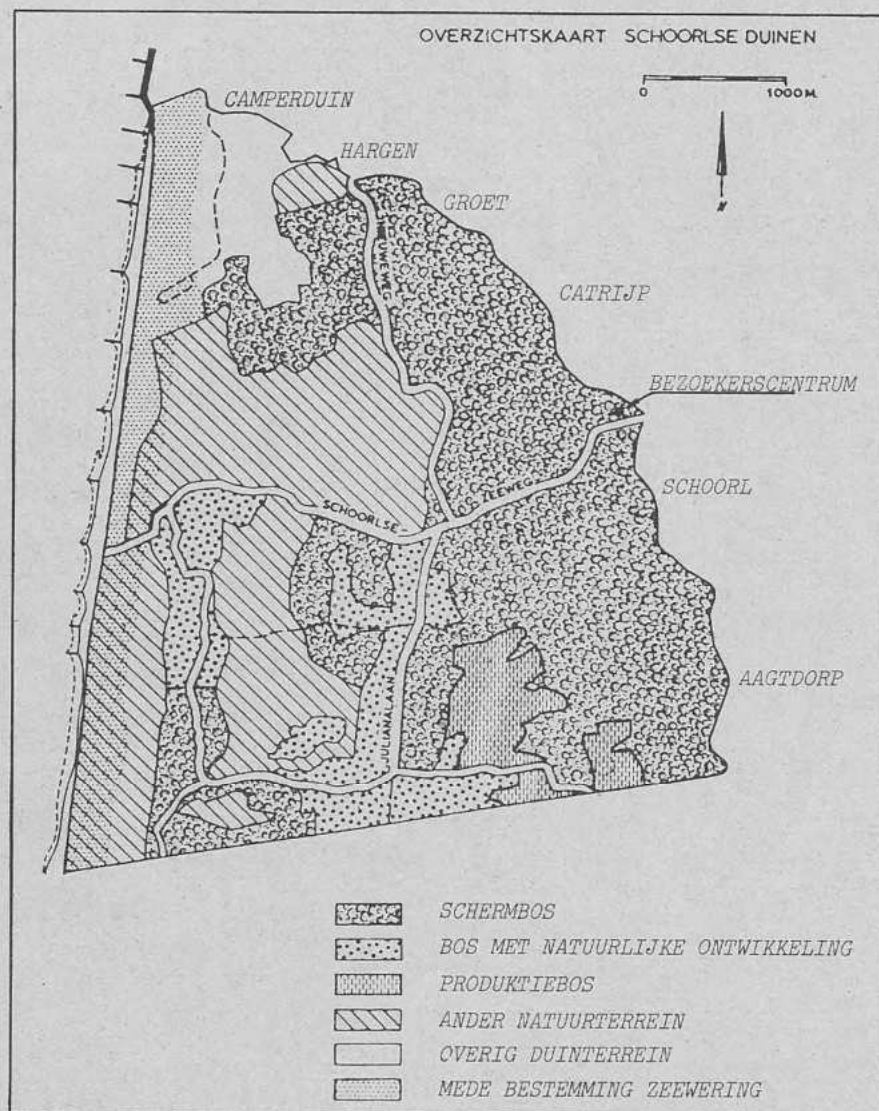
hoge stuifduinen die door de wind steeds verder landinwaarts werden verplaatst. Op een hoogtelijnenkaart is duidelijk te zien, hoe de duinen over het opbollende freatische niveau zijn voortgerold. Vlak aan zee liggen stuifduinen met ertussen valleien op 1 tot 6 m boven NAP. Dan volgt een brede uitgestoven vlakte, die in het centrale deel van het gebied tot zo'n 12 meter boven NAP ligt. Het teveel aan zand loopt hier in een verwaaiide sikkell en loopduinen overheen. Ten oosten van deze vlakte komen in golf na golf de hoge loopduinreeksen, die aan de binnenduintrand tot 55 m hoog zijn geworden.

In de uitgestoven vlakte van het middenduingebied hebben zich de meest stabiele vegetaties gevestigd. De stuifduinen in de zeereep, en vooral die aan de landzijde van de uitgestoven vlakte, zijn waarschijnlijk altijd grotendeels instabiel geweest. In deze gebieden kwamen in het verleden de grootste verstuivingen voor.

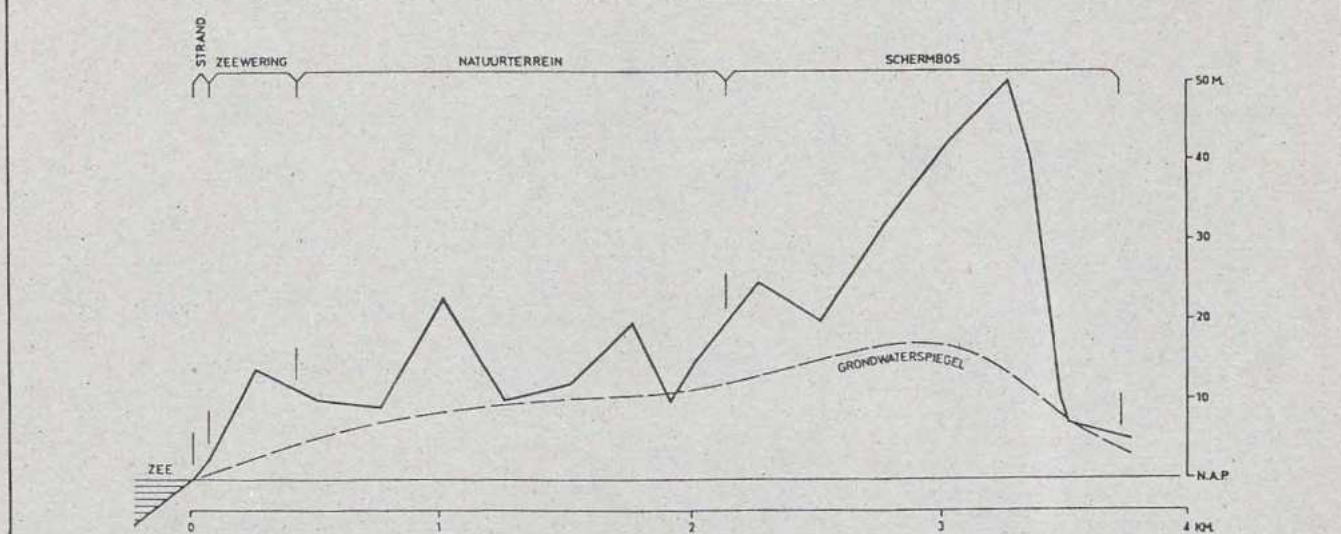
Het menselijk milieu

In tegenstelling tot het fysische milieu is het menselijke milieu bijzonder veranderlijk. Bovendien treden deze veranderingen vaak abrupt op. In de late middeleeuwen was het menselijke milieu beperkt tot de bewoonde wereld: een smalle strook tussen de toenmalige binnenduintrand en de zoute kwelders ten oosten daarvan. Deze bewoonde strook land werd konstant bedreigd door de steeds meer landinwaarts rollende loopduinen. Hoewel men zeker geprobeerd heeft deze opdringende zandbergen tegen te houden door het planten van helm en van bomen, heeft de mens hier het onder-spit gedolven.

Uit een brief, geschreven in 1809 door de dijkgraaf en hoogheemraden, die hier het beheer over de zeewering voerden, aan de Minister van Binnenlandse Zaken, blijkt hoe nijpend het probleem van het opdringende zand in die tijd was. Veel "goed zaadland" (akker) werd onderge-

SCHEMATISCHE WEST-OOST DOORSNEDE VAN DE SCHOORLSE DUINEN

stoven.

Het zou echter nog tot het eind van de vorige eeuw duren, voordat voldoende kennis verzameld was over de bestrijding van verstuivingen. Pas daarna kon dit probleem afdoende worden opgelost: de samenleving heeft het geld en de mankracht ter beschikking gesteld om de verstuivingen te beteugelen door op grote schaal dennen te planten.

In die tijd werden de duinen steeds meer bij de bewoonde wereld getrokken. Vanaf het begin van deze eeuw zijn de duinen steeds belangrijker geworden als waterwingebied. Hoewel in de boswachterij Schoorl zelf geen winningsputten staan, wordt vanuit het direkt ten zuiden ervan gelegen duinterrein bij Bergen water gewonnen. Sinds de Tweede Wereldoorlog is ook de recreatie in het terrein sterk toegenomen. Schoorl veranderde van een boerendorp in een plaats die vooral van de recreatie leeft. Het aantal toeristische overnachtingen is in 5 jaren gestegen van 700.000 tot ruim 1 miljoen. Daarnaast is de Randstad Holland sterk noordwaarts uitgebreid, en tot dicht bij Schoorl genaderd. Na het hoogseizoen voor de verblijfsrecreatie in de zomer is er hierdoor een tweede seizoen ontstaan voor dagjesmensen. De vanouds bekende drukte op het speelduin bij Schoorl beperkt zich daarom niet meer tot de 2e Pinksterdag; bijna elk weekeind is het er nu veel drukker.

Het huidige beheer

Door al deze ontwikkelingen

is de huidige situatie als volgt. De stuivende duinen zijn grotendeels vastgelegd. Daarvoor in de plaats is een dennenbos van rond 1000 ha ontstaan, dat tot een nieuw, lager evenwicht van de grondwaterstand leidt. De samenleving gebruikt de duinen vrijwel ongeremd als waterwin- en recreatiegebied. Dezelfde samenleving herkent in de duinen natuurwetenschappelijke waarden die men er vroeger niet aan toekende, en tracht deze te behouden.

Midden in dit krachtenveld staat de beheerder, met in de ene hand de rode draad van het fysisch milieu: nog steeds vrijwel konstant; en in de andere hand die van het menselijke milieu: in feite is dit een hele bundel van strengen en draadjes, die de beheerder zo goed en zo kwaad als het kan bij elkaar moet houden, om zo de richting te kunnen geven aan het beheer. Dat heet dan beheer met een meervoudige doelstelling.

Met al deze bagage maakt de beheerder een plan voor de toekomst. Een eerste fase daarvan is het scheppen van een ruimtelijke ordening. Globaal komt dat neer op een hoofddeling in tweeën.

1. Terreinen waar voorrang wordt gegeven aan de doelstellingen van het natuurbehoud. Het betreft vooral de centrale uitgestoven vlakte, met de daar voorkomende meest stabiele vegetaties.
2. Terreinen met als hoofddoelstelling het duurzaam handhaven van een begroeiing die blijvende vastlegging van het duinzand garandeert: het zoge-

naamde schermbos. Dit zijn vooral de hoge, instabiele duinen ten oosten van de uitgestoven vlakte. In dit gebied moet ook ruimte worden gevonden voor de recreatie, om in het gebied met de doelstelling natuurbehoud de rust zoveel mogelijk te handhaven.

Het is een gelukkige omstandigheid, dat het schermbos tussen de lintbebouwing langs de binnenduinderand en de natuurterreinen in de duinen ligt. Dit maakt het mogelijk de recreatiedruk te zoneren. Instandhouding van dit bos krijgt hiermee een extra gewicht. Door deze opvangfunctie is het schermbos namelijk ook voorwaarde voor het instandhouden van de natuurterreinen.

De hoofddeling is op de tekening schematisch weergegeven.

Natuurterrein

Binnen het natuurterrein wordt de ruimtelijke ordening verfijnd. Er wordt onderscheid gemaakt tussen huidige en potentiële heidevelden, bos en al dan niet stuivende duinen.

Om aantastingen van heidevelden te voorkomen, moet overstuiving met zand, en ook de vestiging van meeuwenkolonies worden voorkomen. Bosaanplant en spontane uitbreiding van bos zijn eveneens ongewenst. Op plaatsen waarvan wij menen dat er zich nog in redelijke mate heide zal kunnen ontwikkelen, zal in de lopende beheersperiode het bos worden opgeruimd. Het betreft ongeveer 16 ha, waarmee de oppervlakte aan heide terreinen rond 175 ha zal bedragen (bijna 10% van het gehele gebied).

Niet in alle bos in het natuurterrein kan de heide zich weer ontwikkelen. Wat overblijft is een bos waarin tot nu toe alleen is ingegrepen om de bestaande menging van boomsoorten te handhaven, en de spontane verjonging in beperkte mate te bevorderen. Er worden in dit bos geen bomen geplant. Wij noemen dit "bos met natuurlijke ontwikkeling". De oppervlakte is rond 206 ha (12% van het gehele gebied).

In het meer geaccidenteerde deel van het natuurterrein is ruimte voor stuivende duinen, en tevens voor meeuwenkolonies. De enige beheersmaatregelen zijn:

- het afgesloten houden van het terrein voor het publiek;
- het voorkomen van uitbreiding van meeuwenkolonies en van verstuiving buiten dit terrein.

De oppervlakte van dit gebied bedraagt rond 200 ha.

In het gehele natuurterrein wordt de recreatie zoveel mogelijk beperkt, en is de jacht niet toegestaan. Wij hebben de indruk, dat sinds het beëindigen van de jacht de konijnenstand niet is toegenomen, en dat er meer kleine roofdieren voorkomen.

Schermbos

In het schermbos is ook sprake

van een zekere ruimtelijke ordening. Er komen valleien voor, waar helemaal geen verstuivingsgevaar is, ook als er geen bos zou staan. Daar kan ruimte worden gemaakt voor de recreatie. Het gaat hier om merendeels kleine verspreid liggende valleitjes, die het wezen van het schermbos niet wezenlijk wijzigen.

In het zuidoostelijk deel van het gebied liggen twee grotere valleien, die geen werkelijke schermbosfunctie hebben. In deze valleien, behorend tot het oudste deel van de boswachterij, is de bodemverrijking in het bos zodanig, dat het weggappen niet meer zal leiden tot de ontwikkeling van een heidevegetatie. Bovendien wordt er in dit oudste bos zoveel gewandeld, dat er van eventuele heide weinig zou overblijven. Er is daarom besloten in deze valleien het bos te handhaven. Omdat de bomen in deze valleien goed groeien, en het vrij vlakke terrein goed is ontsloten, hebben wij hier de produktie van zaaghout, dat wil zeggen: dikke bomen, in de doelstelling opgenomen. Deze beslissing is het logische gevolg van het konsekwent volgen van de eerder genoemde rode draden. Wij noemen dit "produktiebos". De oppervlakte is rond 80 ha, of ruim 4% van het gehele gebied.

De naam suggereert een monotone dennen-akker. Maar juist in de luwte van deze valleien kunnen meer boomsoorten groeien dan in het schermbos, zodat hier het bos minder eenvormig is dan elders. Hiermee vervult juist dit bos een belangrijke functie bij de opvang van de recreatiedruk.

In het eigenlijke schermbos, in het totaal 758 ha (43% van het gehele gebied), gaat het om het duurzaam handhaven van de begroeiing, zodat een blijvende vastlegging van die duinen kan worden gegarandeerd.

Bepaalde terreingedeelten in het schermbos zijn nooit bebost geweest, zoals kleine heideveldjes, doorkijkjes, kleine duintjes en stroken aan de voet van hellingen. Als gevolg van de zware recreatiedruk kunnen deze terreingedeelten plotseling in verstuiving raken. Beplanten is dan soms noodzakelijk. In sommige gevallen zal hierbij ook bodem-voorbereiding moeten plaats vinden. Het is moeilijk te zeggen om welke oppervlakte het hier gaat; wij schatten het in de orde van 70 ha binnen het totaal van het schermbos. In de lopende beheersperiode zullen wij waarschijnlijk 20 ha moeten bebossen.

Na zo'n 60 jaar experimenteren, 50 jaar planten, en vervolgens 40 jaar begeleiden van de

groei van schermbos, weten wij op welke wijze aan de doelstelling voor dit bos kan worden voldaan. Wij gaan voorlopig geen nieuwe experimenten beginnen, en zeker niet als daardoor de doelstelling in gevaar zou kunnen komen.

Bosbeheer

Bosbeheer wordt nogal eens gelijk gesteld met het zagen van planken. Daarom is het goed hier wat nader op in te gaan. Om het bos duurzaam te kunnen handhaven - de doelstelling in het schermbos - moet in de eerste plaats het geplante bomenbestand gezond worden gehouden. Dit betekent dat eens in de 7 à 8 jaar een dunning wordt uitgevoerd, waarbij extra groeiruimte wordt gegeven aan de meest gezonde bomen. In het schermbos is het ideaal hierbij een struikachtige boom die van top tot teen met levende takken is bezet. In het produktiebos mikken we bij dunningen op hoge rechte bomen met dunne zijtakken.

Het duurzaam handhaven van het bos betekent verder, dat gestreefd wordt naar een bosverjonging in een zo langzaam mogelijk tempo, dat wil zeggen, dat we de bomen willen laten staan, tot ze vanzelf doodgaan. In ons verjongingsprogramma gaan we er vanuit, dat de bomen pas na 150 jaar zullen afsterven. Dat zal wel te optimistisch zijn, maar we nemen het risico van doodgaand bos. Het grote nadeel van kunstmatige verjonging is namelijk, dat hiervoor eerst een stuk bos moet worden gekapt. Het gevolg daarvan is, dat op deze kapvlakte de in de loop der jaren in het bos opgebouwde humus met het daarbij behorende bodemleven bijzonder snel verdwijnt. In het nieuwe bos moet de vorming van een bosbodem dus weer opnieuw beginnen. De ontwikkeling van het bos wordt daarmee zomaar een halve eeuw teruggezet.

Wij streven er daarom naar, de ontwikkeling van een bosbodem zo lang mogelijk ongestoord te laten doorwerken. Er zijn veelbelovende tekenen die erop wijzen dat hierdoor spontane verjonging van het bos mogelijk wordt. Wij hopen dat in de toekomst het bos door een geleidelijk grotere lichtstelling kan worden verjongd, zonder dat het bosklimaat en de bosbodem door het kappen van grotere kapvlaktes weer worden aangetast. Het

Een "geschoond" heideveld in het Groot Ganzeveld (Schoorlse duinen)

is niet ondenkbaar dat ook loofhoutsoorten zich dan spontaan zullen ontwikkelen.

Deze mogelijkheid van spontane verjonging in de oudste bossen is een aansporing om ervoor te zorgen, dat het aangeplante bos, dat nog niet zover is, gezond blijft, zodat het ook de kans krijgt zich op dezelfde wijze te ontwikkelen, door het regelmatig te blijven dunnen.

In dit kader past ook de verjonging van mislukte bosgedeelten. Deze komen plaatselijk voor op steile hellingen waar het zand een dusdanige pakking heeft, dat de boomwortels er niet in kunnen doordringen. De grond is er zó steil, en de groei van de bomen zó gering, dat de afgevalen naalden door wind en regen grotendeels worden weggeveegd. Er kan zo geen bosbodem ontstaan. Hier kan niet worden volstaan met het opnieuw inplanten van bomen; het is noodzakelijk eerst de grond los te maken, en de hellingen iets minder steil te maken.

Het is duidelijk dat hierbij het behoud van de herkenbaarheid van de geomorfologische ontwikkeling van kleine delen van het gebied in het geding is. Wij proberen daarom de ingrepen in het terrein zo beperkt mogelijk te houden, hetgeen het laatste jaar aardig gelukt is. Duidelijk is ook, dat deze werkwijze slechts plaatselijk hoeft te worden toegepast, zodat de belangrijke biologische waarden van het duingebied niet wezenlijk worden geschaad. Deze bodemvoorbereiding acht ik daarom aanvaardbaar.

Een geheel eigen problematiek vormt het beheer van

schermbossen in de binnenduinderand. De beplanting van deze rand is in het verleden zeker gepaard gegaan met allerlei vormen van organische bemesting. Omdat bovendien de vochtvoorziening veel beter is dan in de hoge duinen, en er een maximale bescherming is tegen de zeewind, kon hier een loofbos ontstaan. Dit bos komt nu in een fase waarin de beuk gaat overheersen, waardoor zowel de bodembedekking met bosplanten als de meeste andere boomsoorten verdwijnen. Ook een deel van de beuken zelf wordt doodgedrukt. Wat overblijft is een beukenbos, dat in de kroon potdicht is, maar van binnen kaal en zeer ijl. Als dit beukenbos begint af te sterven, dan zal dat zeer snel gaan. Er ontstaan dan griezelig grote gaten in het bos, zodat op steile hellingen ernstige en op dat moment nauwelijks te stuiten erosie zal optreden. Dit wordt niet zozeer door verstuiwing veroorzaakt, maar door afspoeling van regenwater. Dit afsterven van de oudste beukenbossen verwachten wij binnen 50 jaar.

Het gemeentebestuur zal dan direct bij ons op de stoep staan, bijvoorbeeld om te melden dat de duinweg onbegaanbaar is geworden. De daaropvolgende veel ernstiger gebeurtenissen laten zich alleen maar raden. Het beheer is er daarom op gericht, op de steile hellingen, des suksessie naar beukenbos tegen te houden, en om te buigen naar de ontwikkeling van een meer gemengd bostype met een goed ontwikkelde struik- en kruidlaag, dat voldoet aan de doelstelling van het schermbos.